

Overweging 20 februari 2011 – Dominicuskerk, Oog in Al

7de zondag door het jaar, A - Leviticus 19,1-2.17-18; Matteüs 5,38-48

1.

Hij heeft een goede pers, de zogenoemde Bergrede van Jezus waar wij deze weken op zondag uit lezen. Ook bij niet-christenen: ook velen van hen beschouwen de Bergrede als een radicale oproep tot weerloze liefde. Zelfs als je meent dat niemand eraan kan voldoen, dat het niet tot de gewone menselijke mogelijkheden behoort om je vijanden lief te hebben en degenen die je slaan de andere wang toe te keren, dan nog kun je ervan dromen hoe mooi de wereld zou zijn als het anders was. Maar dit lijkt toch in strijd met de basisveronderstelling van het evangelie. Jezus heeft ons geen ideaal voorgehouden; idealen hebben we zelf al genoeg en idealen hebben de neiging te werken zoals naar Bijbelse voorstelling afgoden werken. Afgoden zijn blind, doof en stom en maken blind, doof en stom. Idealen eisen alle aandacht op en dreigen zo buiten beeld te duwen wat er echt aan de hand is. Natuurlijk, het zou mooi zijn als het onvoorstelbare zou gebeuren, als mensen ophielden elkaar naar het leven te staan. Maar de aandacht voor een dergelijk ideaal leidt gauw tot een droom van zuiverheid, en de inzet ervoor tot de overtuiging beter te zijn dan alle anderen. Jezus lijkt dit laatste op het eerste oog zelfs nog aan te moedigen. 'Als jullie gerechtigheid niet méér betekent dan die van de schriftgeleerden en farizeeën', hoorden we vorige week, 'dan zul je het koninkrijk der hemelen zeker niet binnengaan' (Matteüs 5, 20). En vandaag worden Jezus' leerlingen gemaand beter te zijn dan de heidenen: 'Als je alleen je broeders groet wat voor bijzonders doe je dan?; doen de heidenen dat ook niet?'

Moeten wij beter zijn dan anderen? Moeten wij uiteindelijk God zijn? Dit is deze vraag die in de Bergrede op scherp wordt gezet. Zijn wij het die Gods kracht en God macht moeten laten zien, het koninkrijk der hemelen moeten bouwen dat Jezus aankondigt? Je hoort het nogal eens verkondigen, dat 'zalig de armen van geest' betekent dat *wij* moeten zorgen dat de toekomst aan hen toebehoort, dat 'zalig die honger en dorsten naar gerechtigheid' betekent dat *wij* ervoor moeten zorgen dat zij verzadigd worden en dat het *onze* opdracht is dat de zachtmoedigen het land beërven. Dat maakt het koninkrijk der hemelen een ideaal een beeld van een toekomst waarvan je mag dromen zodat je eraan kunt werken. Maar de pointe van het evangelie is dat het koninkrijk der hemelen geen ideaal is, maar een realiteit, iets dat voor alle tijden begonnen is, in Jezus' leven en optreden definitief gestalte heeft aangenomen en sindsdien voorgoed deel uitmaakt van de wereld. Wij hoeven het niet van de grond te tillen, we worden uitgenodigd ertoe toe te treden.

2.

Dat wil natuurlijk niet zeggen dat de rest vanzelf gaat. In de eerste brief aan de christenen van Korinte herinnert Paulus zijn lezers aan de hardlopers in het stadion. Zij doen hun uiterste best en ontzeggen zich van alles 'om een vergankelijke krans te winnen, wij doen het voor een onvergankelijke', schrijft hij; 'ren dan om te winnen' (1 Korinte 9, 23-24). Maar daar gaat iets anders aan vooraf. Wij lezen bij de opening van deze viering uit dezelfde eerste Korintebrief, dat wanneer iemand wijs wil zijn zij of hij dwaas moet worden, 'want de wijsheid van deze wereld is dwaasheid voor God' (1 Korinte 3, 18-19). Of in gewone mensentaal: wie in goddelijke ogen onverdeeld goed is, die is in de ogen van de wereld vaak gekke Henkie. In de dwaasheid van de gemeenschap die Gods aanwezigheid een woonplaats wil geven – en dat is volgens Paulus de eigen taak van de gemeenschap van de kerk; 'weten jullie niet dat jullie Gods tempel zijn en dat de Geest van God in jullie woont?' (1 Korinthe 3, 16), zo richt hij zich over de hoofden van de Korintiërs heen tot ons – in de dwaasheid van de gemeenschap die Gods aanwezigheid een woonplaats wil bieden, moet de ware wijsheid van God aan het licht komen.

Dat sluit direct aan op het gebod voor de Israëlieten in het boek Leviticus om heilig te zijn zoals God heilig is. Markeer het verschil tussen Gods logica en de gebruikelijke gang van de

wereld, betekent dit. Laat je niet in met afgoden, wordt het volk gemaand (Leviticus 19, 4), want die suggereren dat de wereld zoals je die aantreft heilig is en je je moet onderwerpen aan wat in deze wereld voor wijs doorgaat. Bij het oogsten mag je de akker niet tot de rand afmaaien en wat is blijven liggen niet bijeenrapen, zodat degenen die geen akker heeft ook iets te eten kan vinden (Leviticus 19, 9-10); zo weerspiegel je de gulheid van God temidden van de heersende gerichtheid op bezit. Uiteindelijk moeten de mensen van God elke naaste liefhebben als zichzelf, en zo zichtbaar maken dat wij niet leven van wat wij voor onszelf weten te veroveren, maar van God die om niet van ons houdt en ons gunt wat we nodig hebben. God laat zich niet vangen in welke logica dan ook, God is degene die elke gevangenschap openbreekt.

Deze God, de goedheid die de verbondenheid met deze God met zich meebrengt, hoeven we niet te veroveren, niet voor onszelf en niet voor anderen. Alles is al van jullie, schrijft Paulus, omdat God zich jullie heeft toegeëigend. Of in zijn woorden: 'Jullie zijn van Christus, en Christus is van God' (1 Korinte 3, 23).

3.

'Als iemand jou een klap op je rechterwang geeft, houd hem dan ook de andere voor'; heb je vijanden lief en bid voor wie je vervolgen': voor de Russische schrijver Leo Tolstoy (1829-1910) en voor velen voor en na hem, verbiedt Jezus hier elk gebruik van geweld en preekt hij absolute geweldloosheid. Nu is geweld christelijk gesproken inderdaad iets dat met grote terughoudendheid moet worden gehanteerd, maar het lijkt er op dat Jezus ons in het evangelie van vandaag vooral voorhoudt dat wij in de gewone zin niets te verdedigen hebben. 'Als iemand jou een klap op je rechterwang geeft, houd hem dan ook de andere voor': het is vooral een oproep kwetsbaar te zijn. Het is de aansporing vertrouwen te hebben en zonder terughoudendheid in te zetten op de macht van het goede, in plaats van op de eigen macht het kwade te weerstaan of te verslaan. Zonder reserve op deze macht vertrouwen is voor de wereld dwaasheid, zoals Paulus zegt, maar het is wel onverdeeld, dat wil zeggen zonder reserve goed zijn.

Wat dit betekent? Neem nu hoe er bij ons gereageerd wordt op de opstanden van de volken in de Arabische wereld. Waar zal het toe leiden?, is de vraag in de kranten. Zal het de Westerse belangen niet schaden en de instabiliteit niet vergroten?, vragen de commentatoren op de televisie. Wie zal het zeggen. Maar is niet het eerste en het laatste wat we moeten uitspreken, is niet wat we zonder reserve moeten belijden als we mensen zien doen wat tot voor kort onmogelijk leek: zalig die hongeren naar gerechtigheid, die dorsten naar vrijheid, die het overheidsgeweld doorbreken en – al is het maar tijdelijk – op ongedacht creatieve manieren vrede weten te stichten. Moeten we niet – dwaasheid inderdaad – op meer onveiligheid hopen wanneer dit mensen de kans biedt vrijheid en gerechtigheid te realiseren, ook al zijn er geen garanties? Zou het niet over zulke dingen gaan als we lezen: 'Als iemand een geding tegen je aanspant om je hemd te krijgen, geef hem dan ook je jas; als iemand je dwingt hem een mijl te begeleiden, ga er dan twee met hem mee'?

De dwaze logica van God waarvan wij leven, hoeven wij niet in de wereld te zetten. Het heeft zichzelf in de wereld gezet in de Gezalfde Jezus en wij zijn erdoor veroverd. Daarom kunnen we het niet als ons bezit behandelen en moeten we er radicaal vanaf zien het te verdedigen. Dit lijkt de dwaasheid die Jezus in het evangelie van vandaag ons gebiedt: de dwaasheid om hetgeen ons dierbaar is en waarvan wij ons afhankelijk weten, niet te behandelen alsof wij erover kunnen beschikken. Wat is er natuurlijker dan de gerechtigheid te willen vastleggen, een geweldenaar te willen uitschakelen, desnoods met geweld. Niet doen, want voor je het weet vergeet je dat je van de liefde leeft. Wat is er natuurlijker dan een tegenstander te bestrijden? Toch moet je dat niet doen, want voor je het weet belichaamt je zelf de uitsluiting waar je bang voor bent, het geweld dat je buiten wilt houden en in een wereld van uitsluiting en geweld kan niemand werkelijk vrij ademen. Onverdeeld goed zijn is geen onbereikbaar ideaal, maar het

is je zonder reserve mee laten voeren naar waar de gehoorzaamheid aan het goede en het afwenden van het kwade je brengt, ook al is dat in de problemen, ook al is dat bij de vraag hoe nu in vredesnaam verder.

Want zo radicaal is de Bergrede natuurlijk weer wel. Als er in de evangeliën meermalen staat dat de Gezalfde moet lijden, dan heeft dat hiermee te maken. Het is niet dat God hem het lijden opdraagt als een prestatie, maar dat hij precies Gods Gezalfde is door zich zonder reserve over te geven aan waar het goede in zijn kwetsbaarheid hem brengt. Dat is bij het lijden en de dood – totdat in God blijkt dat deze dood de weg ten leven is. – Dat het zo mag zijn.

Erik Borgman